

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

**ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ**

1. МАНСУРОВА Нилуфар Мухсинжон қизи
ФАХРУДДИН ЎЗГАНДИЙНИНГ ЭР-ХОТИННИНГ МУЛКИЙ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ
ТЎҒРИСИДА ҚАРАШЛАРИ..... 8

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

2. МАДРИМОВ Хушнуд Кувандикович
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИНГ
ҲУҚУҚЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ СУДДА ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ
АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ..... 14

3. АЗАТОВ Жаҳонгир Айбекович
ЗАЩИТА ДОВЕРИЯ КАК ПРИНЦИП АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРОЦЕДУР 21

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ
ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ**

4. САЛИМОВА Ирода Мамаюсуфовна
ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИНИНГ ТААЛЛУҚЛИЛИГИ ВА СУДЛОВЛИЛИГИ:
ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ..... 29

5. АЧИЛОВА Лилия Илхомовна, АШУРОВА Мадина
ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ПОНЯТИЯ «ПУБЛИЧНЫЙ ПОРЯДОК» В МЕЖДУНАРОДНОМ
КОММЕРЧЕСКОМ АРБИТРАЖЕ 36

6. ЭРКАБАЕВА Шахноза Икромжоновна
ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТОВ ОГРАНИЧЕННОГО
ПАРТНЕРСТВА И КОММАНДИТНОГО ТОВАРИЩЕСТВА 44

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

7. ХАМЗАЕВ Дилавер Дилшод угли
ГЕНЕЗИС ЗАКОНОДАТЕЛЬНОСТВА О БОРЬБЕ С ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫМИ
ФИНАНСОВЫМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ 53

8. УТЕМУРАТОВА Сапаргул Шамшетовна
АТРОФ-МУҲИТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАРДА
(ЖК 193-196 МОДДАЛАР) ЖИНОИЙ ОҚИБАТ ТУРЛАРИ..... 63

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

9. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли
ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШДА ИСБОТ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 69

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна
ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ И ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ
МЕДИЦИНЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 78

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

11. ХУЖАЕВ Шохжахон Акмалжон угли ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ДОСТУПА К СОЦИАЛЬНЫМ СЕТЯМ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	88
12. ШУКУРОВА Мухаё Мукумжановна ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ МУРОЖААТЛАРИНИ КЎРИБ ЧИҚИШДА ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ВА ТАШКИЛОТЛАРИ МАНСАБДОР ШАХСЛАРИНИНГ ЖАВОБГАРЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	97
13. МУКУМОВ Бобур Мелибой угли ОЦЕНКА РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ В СФЕРЕ ЦИФРОВОГО БАНКИНГА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И ДРУГИХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ	107

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

МАНСУРОВА Нилуфар Мухсинжон қизи
Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси
Миллий маркази таянч докторанти
[ORCID 0000-0003-3206-7077](https://orcid.org/0000-0003-3206-7077)
E-mail: zahratushshams@gmail.com

ФАХРУДДИН ЎЗГАНДИЙНИНГ ЭР-ХОТИННИНГ МУЛКИЙ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ ТЎҒРИСИДА ҚАРАШЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): МАНСУРОВА Н.М.
Фахруддин Ўзгандийнинг эр-хотиннинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида
қарашлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2022)
Б. 8-13.

 4 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-4-1>

АННОТАЦИЯ

Мақола юртимиздан етишиб чиққан буюк фақиҳ Фахруддин Ўзгандий “Фатавои Қозихон” асарининг оила-никоҳ масалаларига бағишланган қисмида ёритилган эр-хотиннинг никоҳ давомидаги ва у тугатилганидан кейинги шахсий ва мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари ўрганилган. Шунингдек, мақолада ушбу масала юзасидан Ўзбекистон Республикаси “Оила кодекси”да келтирилган миллий қонунчилик нормалари ҳам ўрин олган.

Калит сўзлар: “Фатавои Қозихон”, никоҳ, мажбурият, Оила кодекси, миллий қонунчилик.

МАНСУРОВА Нилуфар Мухсинжон кизи
Докторант (PhD) Национального центра Республики Узбекистан
по правам человека
[ORCID 0000-0003-3206-7077](https://orcid.org/0000-0003-3206-7077)
E-mail: zahratushshams@gmail.com

ПРАВОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ ФАХРУДДИНА УЗГАНДИ НА ИМУЩЕСТВЕННЫЕ ПРАВА И ОБЯЗАТЕЛЬСТВА СУПРУГОВ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются личные и имущественные обязательства и права

супругов во время брака и после его расторжения в разделе, посвященным брачным-семейно вопросам в произведении «Фатавой казихон» Фахруддина Узганди великого факиха, родом из нашей страны. Также, в статье по данному вопросу приведены нормы национального законодательства, представленные в Семейном кодексе Республики Узбекистан.

Ключевые слова: Фатаваи Казихан, брак, обязательства, Семейный кодекс, национальное законодательство.

MANSUROVA Nilufar

Doctoral student (PhD) of the National Center for Human Rights of the Republic of Uzbekistan

[ORCID 0000-0003-3206-7077](https://orcid.org/0000-0003-3206-7077)

E-mail: zahratushshams@gmail.com

LEGAL VIEWS OF FAHRUDDIN UZGANDI ON PROPERTY RIGHTS AND OBLIGATIONS OF SPOUSES IN “FATAWAI KAZIKHAN”

ANNOTATION

The article discusses the personal and property obligations and rights of spouses during marriage and after its dissolution in the section devoted to marital and family issues in the work “Fatawai Kazikhan” by Fakhruddin Uzgandi the great fakih, originally from our country. In addition, the article on this issue contains the norms of national legislation set in the “Family Code” of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: “Fatawai Kazikhan”, marriage, obligations, Family Code, national legislation.

Оила инсоният тарихидаги энг қадимги институтлардан бири бўлиб, унинг мустақамлиги ҳамма замонларда долзарб муаммолардан саналган. Башарият тараққиётининг барча даврларида азал-азалдан жамиятнинг илк бўғини бўлган оилани ташкил қилиш, уни мустақамлаш, оила аъзоларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини аниқ белгилаш, бола тарбиялаш, никоҳни бекор қилиш, унинг оқибатлари билан боғлиқ ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш масалаларига алоҳида эътибор бериб келинган. Ҳаммурапи қонунлари, Ману қонунлари ва Авестода оилавий муносабатларни тартибга солувчи ҳуқуқ институтлари ва нормаларига катта ўрин ажратилганлиги ушбу фикрнинг исботидир [4, Б.8].

Ислом динининг Мовароуннаҳр диёрига кириб келиши минтақанинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида янгича ҳуқуқий воқеъликни юзага келтирди. Авваллари Авестода мавжуд қонун-қоидалар ва бошқа нормалар билан тартибга солинган ижтимоий муносабатлар ўрнини ислом ҳуқуқи нормалари билан тартибга солинувчи муносабатлар тизими эгаллади.

Шу билан бирга ота-боболаримиз ислом ҳуқуқига оид китоблар ёза бошладилар. Бу асарлар жумласига Бурҳониддин Марғинонийнинг “Ҳидоя”, Фахруддин Узгандийнинг “Фатавои Қозихон”, Убайдуллоҳ ибн Масъуднинг “Мухтасарул виқоя” каби бир қанча асарларни намуна қилиб келтиришимиз мумкин. Улар мерос қолдириб кетган асарлар ўз ўрнида турли даврларда мадрасаларда дарслик, айрим давлатларда асосий фатво манбаи сифатида хизмат қилган.

Фикҳий асарлар орасида ўзининг алоҳида мавқеъига эга асарлардан бири “Фатовои Қозихон” ҳисобланиб, унинг муаллифи Имом Фахруддин Ҳасан ибн Мансур Узгандий ал-Фарғонийдир. Қораҳонийлар даврида ёзилган ушбу асар XVII асрга келиб ҳанафийлик мазҳабидаги машҳур асарга айланган ҳамда Усмонлилар

салтанатида Султон Қонуний даврида ҳуқуқ амалиётининг асосий манбаси бўлиб хизмат қилган.

“Фатовои Қозихон” асарида ҳам бошқа асарлар сингари ислом ҳуқуқи соҳалари алоҳида китобларга ажратган ҳолда баён қилинган. Асарда оила ҳуқуқига доир икки китоб ажратилган бўлиб, уларнинг бири никоҳ, унинг шартлари ва ундан келиб чиқадиган мулкӣ ва номулкӣ ҳуқуқлар ҳамда мажбуриятларни қамраб олувчи “Никоҳ китоби” деб номланади. Яна бири эса, никоҳнинг тугатилиши ва унинг ҳуқуқий оқибатлари билан боғлиқ бўлиб, у “Талоқ китоби” (никоҳнинг бекор бўлиши ҳақида китоб) деб номланади. Асарнинг айнан шу қисмида эр-хотиннинг шахсий-мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари баён этилган.

Ислом таълимоти бўйича илм олишда, касб-ҳунар ўрганишда, оила қуришда, никоҳга киришишда, никоҳни тугатишда, савобли ишларни қилишда, намоз ўқишда, закот беришда, рўза тутишда, ҳажга боришда, аёллар ва эракакларнинг ҳуқуқи бир хил. Шунингдек, аёлларнинг ҳам касб қилишларида ҳеч қандай тўсиқлар кўрсатилмаган. Бу ҳақида Қуръони Каримнинг қатор оятлари ва ўнлаб ҳадислар бор. “Нисо” сураси 32-оят “Аллоҳ бирингизни бирингиздан бирор неъмат билан ортиқ қилиб қўйган бўлса, сизлар уни (ҳасадгўйлик билан) орзу қилманг! Эракаклар ҳам ўз насибаларидан олурлар, аёллар ҳам ўз касбларидан улуш олурлар” [4, Б.83] дейилади.

Мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлар хусусида сўз борганда эса, ислом ҳуқуқи нормаларида биз кўпроқ аёлларнинг ҳуқуқларини ва эракакларнинг мажбуриятларини ёритилганига гувоҳ бўламиз. Умумий асосда, ислом ҳуқуқида хотиннинг эрдаги мулкӣ ҳуқуқларига қуйидагилар киради: маҳр, нафақа, мерос ҳуқуқи.

Маҳр – бу аёл никоҳга киришишда эрнинг таклифини қабул қилгани эвазига унга бериладиган моддий бойликдан иборат [3, Б.220]. Маҳр эрнинг мажбурияти, аёлнинг эса ҳуқуқи ҳисобланади. Маҳр никоҳнинг асосий шарти бўлмай, никоҳ шартномасидан келиб чиқадиган мажбуриятдир. Шунинг учун ҳанафӣ мазҳабида никоҳ вақтида маҳр белгиланмаса ҳам никоҳ дуруст ҳисобланиб, ўз-ўзидан маҳр мисл, яъни ўша юртда аёл-қизларга бериладиган ўртача миқдорда маҳр бериш лозим [3, Б.221].

“Фатовои Қозихон” асарида маҳр масаласига алоҳида боб ажратилган бўлиб, у “Маҳр зикр қилинган масалалар ҳақида боб” деб аталади. Ушбу бобда бошқа фикҳӣ асарлардагидек маҳрнинг энг кам миқдори масаласига батафсил тўхталмайди, балки муаллиф тўғридан-тўғри маҳр билан боғлиқ масалаларни ёритишга ўтган. Фаҳруддин Қозихоннинг фикрига кўра, маҳр – маълум қийматга эга бўлган молдан бошқаси бўлмайди, агар номаълум бир мол зикр қилиниб, аёлга ҳайвон ёки либос билан уйланилса, аёлга ўша юртда аёл-қизларга бериладиган ўртача миқдорда маҳр берилади. Агар киши аёлга: “мана бу қулнинг қийматиға” ёки “мана бу ҳовлининг қийматиға тенг маҳр билан уйландим”, – деб айтса, маҳр аниқ зикр қилинмагани боис никоҳ маҳри мисл билан жоиз бўлади” [5, Б.227].

Эрнинг хотиндаги мулкӣ мажбуриятлари ва шу билан биргаликда аёлнинг ҳуқуқларидан яна бири нафақа бўлиб, нафақа сўзи луғатда “сарфлаш” маъносида ишлатилиб, фақатгина ижобӣ маънода қўлланилади. Мазмунан эса, кишининг ўз қўли остидагиларини, яъни хотини, болалари, ота-онасини моддий эҳтиёжларини таъминлаши тушунилади [6, Б.141].

“Фатовои Қозихон” асарида нафақа учун алоҳида боб ажратилган бўлиб, асарда нафақа билан боғлиқ қуйидаги масалалар баён этилган:

- Идда нафақаси ҳақида фасл;
- Фарзандлар нафақаси ҳақида боб;
- Ота – она ва қариндошлар нафақаси ҳақида фасл;
- Қулнинг (чўрининг) нафақаси ҳақида фасл.

“Талоқ китоби”нинг “Нафақа боби” да келтирилган маълумотларга кўра, вожиб (бажарилиши зарур бўлган – Н.М.) нафақаларга қуйидагилар киради: таом, либос, турар-жой [5, Б.254].

Фахруддин Ўзгандийнинг таом нафақаси хусусида фикри қуйидагича: “Бизда (Ҳанафий мазҳабида) нафақа аниқ қилиб белгиланмаган, лекин киши аёлига етарли бўлганини яхшилик билан таъминлаб қўйиши лозим. Бу замон ва маконлардаги хилма-хилликлар билан турлича бўлади. Киши аёлига етарлича нон билан биргаликда нонга қўшиб ейиладиган нарсалар билан ҳам таъминлаши жоиз, сабаби, нон бир ўзи эмас, бошқа нарсалар билан қўшиб ейилади. Аллоҳ таолонинг Моида сураси 89-оятдаги қуйидаги **“оилангизни озиклантириш учун лозим таомларнинг ўртача миқдорида”** жумласини қуйидагича тафсир қиладилар: “Киши ўз аҳлини энг аъло таомлантириши бу нон ва гўштдир, ўртача таомлантириши эса, нон ва ёғ; энг охиргиси эса нон ва сут билан таомлантиришидир. Ёғ эса хусусан, сарёғ бўлиши керак. Буларнинг барчаси ўз урфлари бўйича бўлади.

Бизнинг ҳанафий мазҳабидаги урфда эса, аёлнинг нафақаси инсонлар ва вақтлардаги хилма-хиллик боис турлича бўлади. Нафақа дирҳамлар билан ўлчанмайди. Бироқ, шофеъий мазҳаби асосчиси, Имом Шофеъий (р.х.) шундай дейди: “Нафақа бойнинг бўйнида икки марта, ўртаҳолнинг бўйнида эса, бир ярим маротаба, ночор киши учун эса, бир маротаба” деб айтади.

Қозихон эса ушбу фикрга эътироз билдириб, “Бу нотўғри, сабаби етарли бўлиши вожиб қилиняпти, бу эса, шахслар ва вақтлардаги хилма-хиллик билан турлича бўлади,”– дейди [5, Б.254].

Либос нафақаси хусусида Фахруддин Қозихон Имом Муҳаммад Шайбонийнинг фикрига қўшилиб, унинг фикрини келтиради: йилда бир маротаба иккита кўйлак, ёпинчиқ ва милҳафа олиб беришдир, деб зикр қилади. Милҳафа хусусида кўпчилик ихтилоф қилганлар. Баъзилар уни : “бу аёл киши кўчага чиқаётганда киядиган либос”, деса, бошқалар уни “у тунда ёпинадиган тунгги ёпинчиқ(кўрпа)” деб айтишади. Юқорида зикр қилинган икки кўйлак ва икки паранжилардан мурод қишки ва ёзгиларидир. Ёзгиси: “юпқа бўлган, иссиқ пайтга яроқли бўладиган бўлиши керак. Қишгиси эса: қалин бўлиши, совуқдан ҳимоялашга яроқли бўлмоғи жоиз [5, Б.254].

Муаллифнинг фикрига кўра, бизнинг диёримиз Мовароуннаҳрда либос нафақасига шалворлар, либослар жубба (енги узун кўйлак), шунингдек, ухлаганда тагига тўшак, устига ёпинчиқ, қишда совуқдан ҳимояловчи жун матодан бўлган, ёзда эса, иссиқдан ҳимояловчи ипак матодан бўлган узун энгли кийим бўлиши керак [5, Б.254].

Яшаш жойи нафақаси борасида Ўзгандий ўз қарашларини қуйидагича баён этади: “Аёл ўзининг нарсаларини омонликда сақлаши учун алоҳида уйга эгалик қилиши унинг ҳуқуқи ҳисобланади. У ерга киришга эрнинг қариндошлари ҳаё қилишлари керак. Агар кишининг онаси ёки синглиси ёки яна хотини бўлса аёл: “мени бошқа алоҳида манзилга ўтказинг”, деб айтган тақдирда бу эрнинг зиммасида бўлади. Чунки аёл ўз нарсаларини омон сақлай олмаяпти, агар уй битта бўлса, эрнинг қариндошлари унинг уйига кириши керакмас. Агар ховли бўлиб, унда кўплаб уйлар бўлса ва эр аёлга битта қулфланадиган ва очиладиган (ховлига караб очиладиган-Н.М.) уйни берса, агар унга азият берувчи эрнинг яқинларидан бўлмаса, эрдан бошқа уйни талаб қилиш ҳуқуқи бўлмайди” [5, Б. 256].

Аёлнинг мерос олиш ҳуқуқи масаласи борасида “Фатовои Қозихон” асарининг “Никоҳ китоби” ва “Талоқ китоби” қисмларида аёлнинг айнан мерос олиши билан боғлиқ боб ёки фасл йўқ. Ушбу масала асарнинг фақатгина “Мерос оладиган идда сақловчи ҳақидаги фасл” қисмида мавжуд бўлиб, унда муаллиф қуйидаги масалаларни зикр этади:

“Киши ўз аёлини касал ёки соғ пайтида ражъий талоқ (никоҳни қайта тузишга рухсат берувчи талоқ тури – Н.М.) қилиб идда даврида вафот этса, аёл мерос олади. Шунингдек, аёл иддада вафот этса ҳам эр мерос олади. Агар касал ёки соғломлигида боин талоқ (никоҳни буткул бекор қилувчи талоқ тури– Н.М.)қилса ва вафот этса, мерос олмайди. Агар идда ўтганидан кейин вафот этса, мерос олмайди. Ибн Абу Лайло: “унга мерос берилади” деб айтади” [5. Б.350]–дея Қозихон ушбу ҳолатга доир фатволарни таҳлил қилади.

Умумий қоидага биноан эса, ислом ҳуқуқида, аёлнинг мерос ҳуқуқи мавжуд бўлиб, Аллоҳ таоло Қуръони карим Нисо сурасининг 7-оятида шундай марҳамат қилади: “Аёллар учун (ҳам) ота-оналари ва яқин қариндошлари қолдириб кетган (меросдан) улуш бордир. Бу озми-кўпми фарз қилинган улушдир” [4, Б.78]. Нисо сурасининг 11-оятига кўра мерос тақсимооти қуйидагича ҳисобланади: “Аллоҳ фарзандларингизга (мерос юзасидан) бир ўғил учун икки қиз улуши баробарида (мерос беришни васият қилади). Агар (меросхўрлар) иккидан ортиқ бўлса, уларга (марҳум) қолдирган нарсанинг учдан иккиси, агар якка қиз бўлса, унга (мероснинг) ярми (тегур)....” [4, Б.78].

Ислом ҳуқуқи меросда қиз боланинг ҳаққини ўғил ҳаққининг ярми этиб белгилади. Бундан мурод тенгсизликни ўрнатиш эмас, балки жараённи ҳар тарафлама кўра билишдир. Масалан йигит киши ўз оиласининг моддий таъминотчиси бўлиб, у ўз зиммасида нафақат фарзандлари балки, аёлининг ҳам нафақасини кўтариб туради. Қизда эса ўз меросини мустақил тасарруф этиш ҳуқуқи мавжуд бўлиб, унинг зиммасида на маҳр ва на нафақа бор. Ислом шариатида мана шу жиҳатларга эътибор бериб мерос тақсимоотида эркакларга имтиёзлар берилган.

Исломда нафақат аёллар эрларидан балки, эрлар ҳам ўз аёлларидан мерос олиш ҳуқуқига эгалар. Қуръони карим Нисо сурасининг 12-ояти айнан мана шу масалага боғлиқ бўлиб, унга кўра, хотин вафот этса, умуман боласи бўлмаса, эр мероснинг яримини олади; боласи бўлган тақдирда эрга мероснинг $\frac{1}{4}$ қисми тегади.

Оилада эр ва хотиннинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари хусусида сўз борганда, биз албатта замонавий қонунчиликка мурожаат қилишимиз табиӣ. Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг айнан 5-боби эр ва хотиннинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари масаласига бағишланган бўлиб, унда келтирилишича: “Эр ва хотиннинг никоҳ давомида орттирган мол-мулклари, шунингдек никоҳ қайд этилгунга қадар, бўлажак эр-хотиннинг умумий маблағлари ҳисобига олинган мол-мулклари, агар қонун ёки никоҳ шартномасида бошқача ҳол кўрсатилмаган бўлса, уларнинг биргаликдаги умумий мулки ҳисобланади... Эр ва хотиндан бири уй-рўзғор ишларини юритиш, болаларни парвариш қилиш билан банд бўлган ёки бошқа узрли сабабларга кўра мустақил иш ҳақи ва бошқа даромадга эга бўлмаган тақдирда ҳам эр ва хотин умумий мол-мулкка нисбатан тенг ҳуқуққа эга бўлади.” [Батафсил: Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси, 23-модда] Қолаверса, эр ва хотиннинг никоҳга қадар ўзига тегишли бўлган мол-мулки, шунингдек улардан ҳар бирининг никоҳ давомида ҳадея, мерос тариқасида ёки бошқа бепул битимлар асосида олган мол-мулки улардан ҳар бирининг ўз мулки ҳисобланади. [Батафсил: Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси, 25-модда] Шунингдек, мерос олишда эр ёки хотин қонун бўйича биринчи навбатдаги ворислар қаторига киритилган. [Батафсил: Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси, 1135-модда.]

Хулоса қилиб айтганда, ислом ҳуқуқи манбаларида эркак ва аёлнинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари борасида жуда катта масалалар ўрганилган бўлиб, уларнинг барчаси оиланинг мустаҳкамлигини таъминлашга қаратилган. Фатавои Қозихон асарининг оилавий муносабатларга доир қисмини ўрганар эканмиз, албатта уларнинг замонавий қонунчилик нормалари билан ҳамоҳанг эканлигига гувоҳ бўламиз. Никоҳда розилик оила қуришнинг ихтиёрийлигини билдирса, унинг гувоҳлар иштирокида тузилиши оила қурувчиларни турли тўхматлардан ҳимоя қилиш ва насл-насаби билан боғлиқ масалаларни, ўзаро ҳуқуқ ва мажбурият масалаларини белгилайди, руҳий соғломлик ва яқин қариндошлик муносабатида бўлмаслик ҳар икки инсоннинг оила масъулиятини англаши ва авлодларни турли ирсий касалликлардан ҳимоя қилиш учун жуда катта аҳамиятга эгадир. Шунингдек, ислом ҳуқуқида мавжуд маҳр, нафақа каби тушунчалар ҳар томонлама аёлни ҳимоя қилиб, беҳуда ажримлар сони кўпаймаслигига қаратилганини кўриш мумкин. Таъкидлаш жоизки, никоҳдан ажратилганда энг кўп жабр кўрувчи тараф аёллар эканини ҳисобга олган ҳолда ислом шариати маҳрни аёлнинг хусусий мулки қилиб

белгилади ва у аёлга нафақат никоҳ даврида балки, никоҳ тугатилган деб топилганда ҳам тегишлилиги сақланишига эътибор қаратди. Бу эса, оилада аёл ҳуқуқларини ҳимоя қилишда катта аҳамиятга эгадир.

Иқтибослар / Сноски / References:

1. Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси. // URL: <https://lex.uz/docs/104720>
2. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси. // URL: <https://lex.uz/docs/180552>
3. “Ислом ҳуқуқшунослиги: ўқув қўлланма/Муаллифлар: Ж.Тошқулов, Н.Юсупова, И. Бекмирзаев, А.Сарсенбаев, С. Масаидов./ Масъул муҳаррир: Ж.Тошқулов. – Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2014. – 408 б.
4. Мансуров. А. Қуръони карим маъноларининг таржима ва тафсири. – Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2004. – 618 б.
5. Фахруддин Абулмахофир Ҳасан ибн Мансур Ўзгандий. “ناخية ضلالا و اوائف” (Қозихон фатвоси), 7-жилд. Байрут: “Дарул фикр”, 2010. – 376 б.
6. Юсупова Н. Ж. “Исломда оила ҳуқуқи: ўқув қўлланма”. – Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2015. – 320 б.